

מאיה בז'רנו

צדפים, קונכיות ומלחמה

הערות לספר שיריה החדש של פנינה עמית

אמרו חז"ל: "אהבה ושנאה מקלקלין את השורה". ועוד: שאלו את אוגוסטינוס - מהו הזמן? ועל כך ענה: 'כשלא שואלים, אותי אני יודע, כששואלים - איני יודע לומר מהו הזמן'. ובמקביל לזמן - מהי אהבה? קשה להגדירה אבל יודעים לזהותה בוודאות כשמבחינים בחולי האהבה.

רבים עסקו במהות האהבה ובתופעה האנושית המובהקת הזו. למן הספר הגדול והמופלא *שיר השירים*, דרך אפלטון *בהמשתה ובפייזדוס*, ומשוררי אהבה כסאפפו, והוגים וסופרים כרולאן בארת *בשיח אהבה*, ופטריק זיסקינד ולאה גולדברג בסונטות האהבה המופלאות שלה, ועוד סופרים והוגים רבים אחרים.

ספר השירים של פנינה עמית *צדפים קונכיות ומלחמה*, יש לומר, הוא קובץ שירים אמיץ, חושפני ורב-השראה. ארבעים מונולוגים של אישה אחוזת רגש אהבה טוטלית, קסומים וכובשים את הלב. פתחתי בציטוט של חז"ל, ואומר - כי גיבורת השירים מעלה דמות שירית שאכן איבדה את ה'שורה'. היא נמצאת מעברה האחר של המציאות - סוערת, תועה, משוטטת שיכורה, חרדה וכמהה. מקום ההתרחשות הפנימי הוא הלב והגוף מצד אחד, ומצד שני הוא חוף הים, והים בעצמו שהם קו גבול - הללו מגלמים למעשה מימד מרחבי חיצוני של סף - מרחב ששרוי מחוץ למרחב הציויליזציה, האורבני הציבורי היום יומי, יותר נכון - ליד הממשי, בקירבה לטבע שמגולם בים, על כל יצוריו הקסומים - קונכיות, צדפים, לווייתנים, פרחי ים לרוב וחול הים - זו הסביבה הטבעית בספר, שמחיה ומעצימה את האהבה ואת השירה אודותיה, ומזינה אותה בדימויים עתירי ארוטיקה וחושניות, כמו הקונכיה, הצדפה, תצורות של חול - וכמותן גלי הים.

השוטטות התמימה בחוף מבטחים על שפת הים אינה בטוחה כל כך. היא מפגישה את המשוררת עם צדפים וקונכיות וצורות ים אחרות, שהם למעשה פיתויי אהבה ותשוקה. הללו קסומים לזו המהלכת ביניהם, והיא אוספת אותם ולמעשה נפתחת ונסחפת מבעדם ודרכתם לכוחות הייצוריים הקדומים של ארוס, הדיימון המיתולוגי הזה, הנסתר, המפתה, היפה והכעור כאחד. עוצמת הרגש והארוס משגעת אותה, מטלטלת ומשנה את זהותה עד כדי תעתוע כך בשיר שלפני האחרון, שיר ל"ט:

בואי אהבה שלי אמר תשוקה שלי אמר הסס לקרוא בשמי...

ובהמשך:

אמרתי לו אהוב שלי את שמיאני אני מבקשת/ אמר ואחר/ כך צייר את הכותנת

שפשטתי/ אל גוף האהבה"

והנה שורות מתוך מתוך השיר הראשון, א':

"תהיתי/ אם לתת לו את קונכיית הארגמן/

המתפתלת, עם ריח החילזון החי והאצות ומלח/ הים, שדקרה את רגלי/

כשרצתי/ מסופת הים./ טוב לאסוף צדפים בזמן מלחמה, אמרתי./

יש לך מסכה?/ אתי. לך?/ אי שם./

ועוד כמה שורות מן השיר השני: ב'

"מי אני שאחמוד את צורתו המושלמת של הצדף/ גופי חרוץ חתכי רוחב ואפיקי אכזב/

גם הגדולה באבנים שבה תחצוב אהבתך לי/ לא תשיג את כובד/ אי שלמותי./

חסהסם גופך משיב בי יופי/ נמס הזמן על לשוני/ ציפורים בטרופ בכתני שרות והרוח

שורקת/ ואווו / אויב/ השיג אויב ובגדד היא בכל היא אכד היא שכנתי/ בערה /

מוטיב חוזר וחשוב לאורך כל הספר הוא המלחמה - מלחמת המפרץ. היא המשקל שכנגד הצדפים והקונכיות במאזני ההתרחשות - אהבה ומלחמה. המלחמה היא נציגת העולם החברתי הפוליטי זו הממשות המפריעה: "אני חווה את הממשות כשיטה של עוצמה", אומר רולאן בארת בספרו 'שיח אהבה'. המלחמה, ככל שהיא הפרעה מסוכנת בחיי היום-יום, שייכת למימד המציאות הנורמלית שהכל עוסקים בה ומתייחסים אליה - בעיני האוהבים היא רקע שמתחרה במה שקורה להם. מאיימת על אהבתם וכו בזמן מפגישה אותם.

שאלתי את עצמי מדוע חוזרת כותרת הספר, *צדפים קונכיות ומלחמה*, בכל שיר ושיר. ולא הסתפקה המשוררת בכותרת הספר בלבד.

נראה לי שהשם אינו כותרת בלבד כי אם מוטיב מוסיקלי ממשי, שנוכחותו היא מעבר לתוכן ולמשמעות - כל שיר מעלה מחדש את קונכיותיו וצדפיו ממעמקי הים ונקשר מחדש בחוט הזה, שעשוי מישויות פיסיות טבעיות וישות אחת מלאכותית כביכול - המלחמה. אמרתי 'כביכול' כי המלחמה גם היא למעשה כוח יצרי קדמוני, כוח טבע, זה ארס אל המלחמה מול ארוס.

התמהיל הזה עובר לאורך כל הספר בטעם של ניגודים: טבעי קדמוני מול הווה מלאכותי טכנולוגי אלים ומשחית; ניגוד בין עלומים ואהבה לזקנה ומוות, בין יופי ומתיקות לכיעור ורשע. הנאהבים אינם צעירים וחוט של זיקנה משוך על שניהם ומאידך הם מתגברים על הזיקנה וההתפוררות ועוצרים את הנפילה בעצם אהבתם. כאמור הם מחוץ ל'שורה' מחוץ לחוקי הנורמליות

כמה שורות מתוך שיר י"ח, "ובבגדד, למנצחים/ טרור/ טרור עושה אהבתנו לזיקנה", מזכירות לי שיר אהבה של יהודה עמיחי על קהלת המוחק כל יום שורה מספרו לנוכח אהבתם של צמד האוהבים. לאהבה יש כוח עצום היכול לעצור את הזמן ולשנות את חוקיו בחיי אדם, זו תחושתם ואמונתם של האוהבים לפחות.

ובהמשך בשיר ל"ח:

אהבה בגילי/ מחיה. רוחות חולפות בחדרי הלב מרשרשות/ בפרוזדורים קדומים/

מבשמות בנעורים את הגוף האזן שומעת צחוק משהו טמיר/

תקות בעיני רועדות אהבתי/ בכפי./ אהבתי.

בגילי אהבה ממיתה. / נשבר כח ההרגל סכנה נשקפת./

מה שהיה סם חיות זורם כרעל בגוף הפחד לאבד/ את היקר המופלא/ מכל../

"מה הכישוף בקונכיות שנפלטות מים/ להיאסף בחפץ מהחוף?" אין תשובה לשאלה זו כי היא למעשה השאלה - מה זאת אהבה? מי אחראי להתפרצותה, איזו צורה יש לה, אלו הם פניה? שנזהה ונדע אותה?

פנינה עמית וספרה החדש, צדפים, קונכיות ומלחמה

ואסיים בכמה ציטוטים נוקבים וקסומים מתוך שיר ט':

לא בבזלת לא בשיש לא בנחושת

בזכוכית השבירה פסל אותי, מחוברת/ בחוטי פלדה/ פתולים פתולים/

פסלים נשברו / בכגדד. בוזויה שולטים בה../ בואו אלי/ פי כושי אגסי פי כושי מנומר פי כושי עדין/

אזן ים/ יונת הים סירת ים מבריקה.../ חללכם הקטן כולא את רעד האוקינוס/

כשלוויתנים מתנים אהבה/ קולם אומר אוההההה.. גניחה קדומה/

בוא אהובי/ נצא אל החוף נלון בחולות/ יחלמו עלינו חלזונות/ ישירו קונכיות./

האהוב, האמן, הפסל שתלתליו שיבה, בעל כוחות טבע משל עצמו, מתמודד לצד האהובה השרה לו שירי אהבה - שניהם נאבקים בכוח אמנות השירה והפיסול כנגד הזקנה, המוות והמלחמה נאבקים ויכולים להם? אולי, זו תקוות השיר.

אפריל 2010